

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Иван Димитров Кръстев, член на научно жури
за присъждане на ОНС “Доктор”
ПН 3.2. “Психология” „Педагогическа и възрастова психология“

На дисертационния труд:

„ЛИЧНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ДИФЕРЕНЦИАЛНИ ОСОБЕНОСТИ
НА ПОТРЕБИТЕЛСКОТО ПОВЕДЕНИЕ В МЛАДЕЖКА ВЪЗРАСТ”

С автор: Христина Кирилова Недялкова – докторант в Катедра
“Психология”, към Философски факултет – ЮЗУ “Неофит Рилски”

1. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПРОЦЕДУРАТА И ДОКТОРАНТА

Процедурата и представеният комплект материали са в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение, както и с Правилника за развитие на академичния състав на Югозападния университет „Неофит Рилски”. Христина Недялкова е изпълнила всички дейности от индивидуалния си план и е отчислена с право на защита.

Христина Недялкова е сертифициран психотерапевт, а от 2015 г. работи и като училищен психолог с деца и юноши на възраст 7-19 години, както и с техните родители в 138.СУЗИЕ „Проф. Васил Златарски“ – гр. София.

През 2013 година придобива магистърска степен по Юридическа Психология от ЮЗУ „Неофит Рилски“, а през 2021 г. и магистърска степен по Клинична психология към същия университет. От 2020 г. е редовен докторант по „Педагогическа и възрастова психология“ към Катедра „Психология“, ЮЗУ, „Неофит Рилски“, Благоевград. Научните ѝ интереси са в областта на юношеството и съпровождащите този период кризи, подходи при работа с деца в риск, както и проучване на нагласите спрямо потребителското поведение в този възрастов диапазон.

2. АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМА

Актуалността на темата на дисертацията е безспорна, както от гледна точка на научната теория, така и в практико-приложен план. Докторската дисертация търси отговор на въпроса в каква степен изследваните главни конструкти: самооценка, локус на контрол, нарцисизъм, импулсивност, потребност от уникалност и възприет стрес корелират помежду си и начина, по който се свързват и оказват влияние върху потребителските избори в юношеска възраст и каква е ролята на индивидуалните особености при младежи. Напълно се съгласявам с докторантката, че потребителско поведение представлява постоянен и същевременно динамичен процес на вземане на решения и предприемане на действия от страна на индивида, с цел задоволяване на негови потребности от разностранно естество в социума. Затова считам, че е налице интересен, обществено полезен, актуален и практико значим проблем както за множество интердисциплинарни научни изследвания на учени от различни социални и хуманитарни науки като психология, социология, антропология, икономика, философия и педагогика, така и за цялото общество, в качеството си на активни потребители.

Отново приемам твърдението на Недялкова, че различните продукти могат да се закупуват по най-разнообразни причини, различни от практичните им функции. Често не само преценяваме околните по материалните им притежания, но и самите ние поддържаме вярването, че собствените ни притежания ни представят по определен начин пред другите. Следвайки тази логика, може да се твърди, че идентификацията осигурява на човека сила и устойчивост на индивидуалните позиции в света и по отношение на другите. Това, от своя страна, както правилно подчертава докторантката ни навежда на мисълта, че потреблението се свързва със създаването и поддържането на идентичност. Изграждането на по-ясна концепция за това кои сме ние и как се позиционираме в обществото е важно, защото то подсилва усещането ни за принадлежност и благополучие в живота. Научните направления, занимаващи се с анализ на

идентичността, всъщност изследват именно функцията ѝ за развитие на индивидуалното и групово поведение.

Смятам, че актуалността на научния проблем е доказана успешно от докторантката и също че прецизно реализираният от Христина Недялкова теоретичен и емпиричен анализ е доказателство за добра ориентация в избраната изследователска насока, за съдържателно извеждане на същността и подходите за изследване на проучваните конструкти, наред с факторите, които ги определят.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННАТА РАЗРАБОТКА

Дисертационният труд съответства на изискванията за подобна научна разработка. Изследователската програма има добре обмислена концептуална рамка, като са покрити изискванията за изследване с теоретична и експериментална част.

Дисертацията е разработена в обем 207 стандартни страници цитираната литература обхваща общо 173 източника, от които 54 заглавия на български, 114 заглавия на английски език и 5 електронни източника, като съдържанието е организирано - увод, четири глави, общи наблюдения и анализ на получените резултати, ограничения на изследването, справки за научните приноси в дисертационния труд, насоки за бъдещи изследвания, заключителна част, използвана литература и приложения. В текста са включени 22 резултативни таблици, 4 диаграми и 6 приложения.

В първа глава докторант Христина Недялкова прави подробен тематичен обзор с презентиране на ключови аспекти и акценти, необходими за полагането на основната рамка и самата концепция на изследването. Осъществен е обстоен анализ на психологическите особености на юношеството и младежка възраст, Представят се множество възрастови периодизации на известни автори (Пиаже, Фройд, Виготски, Колберг и др.) Чрез плавен преход Недялкова насочва интересът на читателя към изследване на потребителското поведение в младежка възраст. Умело докторантката коментира проблема за импулсивността и потребността от уникалност като детерминанти на потребителското поведение.

Съдържанието на втора глава е посветено на теоретичните постановки на проблема за особеностите при изследването на личностни характеристики и индивидуални особености в младежка възраст при потребителско поведение, а именно: самооценка, локус на контрол, нарцисизъм, импулсивност, потребност от уникалност и възприет стрес, начина по които си взаимодействат и начина, по който се свързват и оказват влияние върху потребителските избори в юношеска възраст. Изяснени са същността и характеристиките на конструктите, като са разгледани различните интерпретации в научната литература. Анализирани са различните мнения и становища по отношение на класификацията на психичните феномени.

Трета глава има методически характер включва постановка и организация на емпиричното изследване. При разработването на методическата рамка на изследването са посочени целта и задачите, както и времевата рамка на научното изследване. Разгледани са различните аспекти на заложените изследователски конструкти. Коректно и точно са представени целта, обекта, предмета и изследователските хипотези. Задачите са обособени в две групи изследователски и организационни. Методиките на изследването са описани подробно и коректно, а това дава ясна картина за последователността и характера на проведеното изследване. Изследователските методи са подбрани компетентно и представени в детайли и включват: факторен анализ, изчисляване на надежността на отделните въпросници и скали, провеждане на тест-ретест изследване, разпределение на бала, корелационен, дисперсионен и регресионен анализ.

В четвърта глава е направен статистически анализ и се отчитат и анализират получените резултати. Предложени са отлично подбрани качествени анализи и обобщения, отнасящи се до различни аспекти на изследователския проблем. Данните от изследването са визуализирани чрез таблици и графики, а това дава възможност както за по-лесното им възприемане, така и за компетентното им

тълкуване. Резултатите от статистическия анализ са ясно и коректно интерпретирани от Христина Недялкова.

В обобщение на резултатите се установява, че при изследване на взаимовръзките между конструктите са налице следните статистически значими резултати:

Конструктът „самооценка“ отчита статистически значими резултати с: локуса на контрола, импулсивността, възприетия стрес и същевременно на това умерена отрицателна статистически значима корелация с нарцисизма.

Конструктът „локус на контрол“ отчита статистически значими резултати с: импулсивността и възприетия стрес и също така ниска отрицателна статистическа значима корелация с нарцисизма.

Конструктът „нарцисизъм“ отчита леко занижена умерена корелация с потребността от уникалност и отрицателна умерена корелация с възприетия стрес.

Конструктът „импулсивност“ отчита своя статистически значим резултат на умерена корелация с възприетия стрес.

След установяване на демонстрираните от корелационния анализ взаимозависимости, проверката на влиянието на конструктите самооценка, локус на контрол и възприет стрес върху постулираните като зависими променливи – потребността от уникалност и импулсивността. При тях се откриват следните взаимовръзки:

Статистически значимото влияние на нарцисизма върху потребността от уникалност подкрепя изследователската ни хипотеза. Получените резултати показват, че повишаването на нивата на нарцисизма провокира покачване на равнището на потребността от уникалност, и обратното - занижаването на показателите на потребността от уникалност се дължат и на по-ниските нива на нарцисизма.

Установяват се статистически значими резултати при покачването на нивата на самооценката, които водят до завишаване

на стойностите по конструкта импулсивност, докато ниската самооценка занижава този показател.

Статистически значимо влияние се установява и на локуса на контрол върху импулсивността. В случаите, когато локусът на контрол е по-скоро външен, се наблюдава покачване на равнищата по показателя импулсивност, а занижаването на нивата на импулсивността се дължат, освен на други фактори, и на по-вътрешен локус на контрол.

В изследването се доказва статистически значимо влияние върху импулсивността от страна на възприетия стрес. При завишаването на равнищата на възприетия стрес се провокира покачване на нивата на импулсивността. Това би могло да се отдаде на механизма, при който, когато индивидите преживяват стресови моменти, то те, изразходвайки капацитета си за справяне, на моменти са по-импулсивни.

При извършената проверка на данните на съвместните ефекти на самооценката, локуса на контрол и възприетия стрес върху импулсивността със средствата на стъпковия регресионен анализ се установява, че такива по вид статистически значими съвместни ефекти се откриват при комбинираното влияние на възприетия стрес и локуса на контрол, докато самооценката не отчита статистически значимо влияние в същата комбинация.

Христина Недялкова в четвърта глава доказва безспорните достойнства на научната разработка. Прави впечатление умелото ѝ интерпретиране на получените резултати, високата ѝ организираност в представянето на данните, подробната интерпретация на резултатите и придружаващата я силна авторска позиция. Категорично приемам представянето на резултатите и изведените заключения.

4. ПРИНОСНИ МОМЕНТИ

Христина Недялкова извежда няколко приноса, които безусловно приемам. Приносите, изведени от дисертационния труд напълно удовлетворяват изискванията за докторска дисертация, а от направените анализ и обсъждане и обобщения на получените данни се вижда, че Христина Недялкова има знания, умения и

компетентност за професионално интерпретиране на резултатите във връзка с поставената цел и заложените хипотези.

5. ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ:

Публикациите са достатъчни – 4 (+1 под печат) на брой и всички са по темата на дисертационния труд.

6. АВТОРЕФЕРАТ

Авторефератът представя напълно коректно по обобщен начин дисертационния труд. Открити са обобщените изводи, препоръки и приноси на автора.

7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният дисертационен труд, разработен от докторантката Христина Недялкова категорично отговаря на всички изисквания предявявани към разработки за придобиването на ОНС „доктор”. На основата на безспорните достойнства на труда и приносите на докторската дисертация, давам положителна оценка и убедено гласувам с ДА за присъждане на ОНС „доктор” на Христина Кирилова Недялкова в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“.

05.02.2024 г.

Рецензент:.....

Доц. д-р Иван Кръстев

R E V I E W

By Assoc. Prof. Ivan Dimitrov Krastev, PhD, member of the scientific jury
for awarding the Educational and Scientific Degree "Doctor"
Professional field 3.2. "Psychology" "Pedagogical and age psychology"

On the dissertation:

"PERSONAL CHARACTERISTICS AND DIFFERENTIAL FEATURES OF
CONSUMER BEHAVIOR IN YOUTH AGE"

With author: Hristina Kirilova Nedyalkova - doctoral student at the
Department of Psychology, at the Faculty of Philosophy – SWU “Neofit Rilski”

1. GENERAL PRESENTATION OF THE PROCEDURE AND THE DOCTORAL STUDENT

The procedure and the presented set of materials are in accordance with the requirements of the LDASRB and the Regulations for its application, as well as with the Regulations for the development of the academic staff of the Southwest University "Neofit Rilski". Hristina Nedyalkova has completed all activities of her individual curriculum and unenrolled with the right of defense.

Hristina Nedyalkova is a certified psychotherapist, and since 2015 she also works as a school psychologist with children and adolescents 7-19 aged, as well as with their parents at 138 High School "Prof. Vasil Zlatarski" - Sofia.

In 2013, she obtained a master's degree in Forensic Psychology from the Neofit Rilski University, and in 2021, a master's degree in Clinical Psychology at the same University. Since 2020, she is a full-time doctoral student in "Pedagogical and Age Psychology" at the Department of Psychology, SWU "Neofit Rilski", Blagoevgrad. Her scientific interests are in the field of adolescence and the crises that accompany this period, approaches in working with children at risk, as well as the study of attitudes towards consumer behavior in this age range.

2. APPROPRIATENESS OF THE PROBLEM

The relevance of the topic of the dissertation is indisputable, both from the point of view of scientific theory and from a practical-applied point of view. The doctoral dissertation seeks an answer to the question to what extent the main constructs studied: self-esteem, locus of control, narcissism, impulsivity, need for uniqueness and perceived stress correlate with each other and how they are connected and influence consumer choices in adolescence and what is the role of individual characteristics in young people. I completely agree with the doctoral student that consumer behavior represents a constant and at the same time dynamic process of decision-making and taking actions by the individual, with the aim of satisfying his needs of a diverse nature in society. Therefore, I consider that there is an interesting, socially useful, current and practically significant problem as for numerous interdisciplinary scientific studies of scientists from various social and humanitarian sciences such as psychology, sociology, anthropology, economics, philosophy and pedagogy, as well as for the whole society, as active users.

Again, I accept Nedyalkova's statement that different products can be purchased for a wide variety of reasons other than their practical functions. Not only do we often judge others by their material possessions, but we ourselves hold the belief that our own possessions represent us in a certain way to others. Following this logic, it can be argued that identification provides a person with strength and stability in individual positions in the world and in relation to others. This, in turn, as the doctoral student rightly emphasizes, leads us to think that consumption is connected with the creation and maintenance of identity. Building a clearer concept of who we are and how we position ourselves in society is important because it reinforces our sense of belonging and well-being in life. The scientific fields dealing with the analysis of identity actually study its function for the development of individual and group behavior.

I believe that the relevance of the scientific problem has been successfully proven by the doctoral student and also that the theoretical and empirical analysis precisely implemented by Hristina Nedyalkova is proof of a good orientation in the chosen research direction, for a

meaningful presentation of the essence and approaches to researching the studied constructs, along with the factors, which define them.

3. CHARACTERISTICS OF THE DISSERTATION DEVELOPMENT

The dissertation corresponds to the requirements for such a scientific development. The research program has a well-thought-out conceptual framework, covering research requirements with a theoretical and experimental part.

The dissertation is developed in a volume of 207 standard pages, the cited literature covers a total of 173 sources, of which 54 titles in Bulgarian, 114 titles in English and 5 electronic sources, with the content organized - introduction, four chapters, general observations and analysis of the obtained results, limitations of the study, references to the scientific contributions of the dissertation, directions for future research, conclusion, references and appendices. Included in the text are 22 score tables, 4 charts, and 6 appendices.

In the first chapter, PhD student Hristina Nedyalkova makes a detailed thematic overview with presentation of key aspects and highlights necessary for laying the main framework and the very concept of the study. A thorough analysis of the psychological features of adolescence and youth. Numerous age periods of famous authors are presented (Piaget, Freud, Vygotsky, Kohlberg, etc.). Through a smooth transition, Nedyalkova directs the reader's interest to the study of consumer behavior in youth. The doctoral student skilfully comments on the problem of impulsivity and the need for uniqueness as determinants of consumer behavior.

The content of the second chapter is devoted to the theoretical statements of the problem of peculiarities in the study of personal characteristics and individual peculiarities in youth consumer behavior, namely: self-esteem, locus of control, narcissism, impulsivity, need for uniqueness and perceived stress, the way of that interact and how they relate to and influence adolescent consumer choices. The essence and characteristics of the constructs are clarified, and the different interpretations in the scientific literature are examined. The various opinions and opinions regarding the classification of mental phenomena are analyzed.

The third chapter has a methodological character and includes the presentation and organization of the empirical research. When developing the methodological framework of the research, the purpose and tasks, as well as the time frame of the scientific research, are indicated. The different aspects of the research constructs at stake are examined. The aim, object, subject and research hypotheses are correctly and precisely presented. The tasks are divided into two groups: research and organizational. The research methods are described in detail and correctly, and this gives a clear picture of the sequence and nature of the conducted research. The research methods are competently selected and presented in detail and include: factor analysis, calculation of the reliability of individual questionnaires and scales, conducting a test- retest study, distribution of points, correlation , dispersion and regression analysis.

In the fourth chapter, a statistical analysis is made and the results obtained are reported and analyzed. Well-chosen qualitative analyzes and summaries addressing various aspects of the research problem are provided. The research data are visualized through tables and graphs, and this enables both their easier perception and their competent interpretation. The results of the statistical analysis were clearly and correctly interpreted by Hristina Nedyalkova.

In summary of the results, it is established that when examining the interrelationships between the constructs, the following statistically significant results are present:

The construct "self-esteem" reports statistically significant results with: locus of control, impulsivity, perceived stress and at the same time a moderate negative statistically significant correlation with narcissism .

The locus of control construct reported statistically significant results with: impulsivity and perceived stress and also a low negative statistically significant correlation with narcissism .

The construct “narcissism” reported a slightly lower moderated correlation with the need for uniqueness and a negative moderated correlation with perceived stress.

The construct “impulsivity” accounts for its statistically significant result of a moderate correlation with perceived stress.

After establishing the interdependencies demonstrated by the correlation analysis, the verification of the influence of the constructs self-esteem, locus of control and perceived stress on the postulated dependent variables – the need for uniqueness and impulsivity. The following interrelationships are found among them:

The statistically significant influence of narcissism on the need for uniqueness supports our research hypothesis. The obtained results show that the increase in the levels of narcissism provokes an increase in the level of the need for uniqueness, and vice versa - the lowering of the indicators of the need for uniqueness are also due to the lower levels of narcissism.

Statistically significant results are found when the levels of self-esteem increase, which lead to higher values for the impulsivity construct, while low self-esteem lowers this indicator.

A statistically significant influence was also found on the locus of control on impulsivity. In cases where the locus of control is more external, there is an increase in the levels of the impulsivity indicator, and the decrease in the levels of impulsivity is due, among other factors, to a more internal locus of control.

The study proves a statistically significant influence on impulsivity on the part of perceived stress. As levels of perceived stress rise, levels of impulsivity rise. This could be attributed to the mechanism whereby when individuals experience stressful moments, they, having exhausted their coping capacity, are at times more impulsive.

When examining the data of the joint effects of self-esteem, locus of control, and perceived stress on impulsivity with the means of stepwise regression analysis, it was found that such statistically significant joint effects were found in the combined influence of perceived stress and locus of control, while self-esteem did not report a statistically significant influence in the same combination.

Hristina Nedyalkova in the fourth chapter proves the indisputable merits of scientific development. Her skillful interpretation of the obtained results, her high organization in the presentation of the data, the detailed interpretation of the results and the accompanying strong authorship are

impressive. I categorically accept the presentation of the results and the conclusions drawn.

4. CONTRIBUTION MOMENTS

Hristina Nedyalkova makes several contributions, which I accept unconditionally. The contributions derived from the dissertation fully satisfy the requirements for a doctoral dissertation, and from the analysis and discussion and summaries of the obtained data, it can be seen that Hristina Nedyalkova has the knowledge, skills and competence to professionally interpret the results in relation to the set goal and the set hypotheses.

5. ASSESSMENT OF PUBLICATIONS:

The publications are sufficient - 4 (+1 in print) in number and all are on the subject of the dissertation work.

6. ABSTRACT

The abstract presents the dissertation work in a completely correct manner in a summarized manner. The author's summary conclusions, recommendations and contributions are highlighted.

7. CONCLUSION:

The presented dissertation work, developed by the doctoral student Hristina Nedyalkova, unconditionally meets all the requirements for studies for the acquisition of the ESD "Doctor". According indisputable merits of the work and the contributions of the doctoral dissertation, I give a positive assessment and I vote with conviction for awarding the ESD "Doctor" to Hristina Kirilova Nedyalkova in the field of higher education: 3. Social, Economic and Legal Sciences; Professional field: 3.2. Psychology, doctoral program "Pedagogical and Age Psychology".

Blagoevgrad
07. 02.2024

Reviewer:.....
Assoc. Prof. Ivan Krastev, Phd